

خویندنه وه کانی برپاری دادگای فیدرالی له باره ی پەرله مانی کوردستان

01-06-2023

نووسه ره کان

د. یاسین ته ها

کورتە : پاش (9) دانیشتن که پربوون له دادبینی و مشتومر، دادگای فیدرالی دهیم دیارترین برپاری په یوه ست به که یسه کوردییه کانی له پاش ریفراندۆمه وه (2017) ده رکرد. ئەمه پازده یه مین برپاری ئەمسالییه تی (2023) و به رده و امبوونی خولی پینجه می پەرله مانی کوردستانی به یاسایه کی ناکوک و دژی ده ستور ناساند و کو تایی به چاوه پروانی و گفتوگو یاساییه کان له و باره یه وه هینا.

پاش 9 دانیشتن که پربوون له دادبینی و مشتومر، دادگای فیدرالی دهیم دیارترین بریاری په یوه ست به که یسه کوردیبه کانی له پاش ریفرانده موه (2017) دهرکرد. ئەمه پازدهیمین بریاری ئەم سالی دادگاکه یه (2023) و بهردهوامبوونی خولی پینجهمی په رلهمانی کوردستانی به یاسایه کی ناکوگ و دژی دهستور ناساند و کو تایی به چاوه پروانی و گفتوگو یاسایه کان له وباره یوه هینا.

بریاری دادگا که نزیکه ی 20 لاپه ریه، پره له رافه و شیکاری ورد و دریز و هه مه لایه نه سه باره ت پاساوه کانی ره تکرده وه ی یاسای ژماره 12 ی سالی 2022 ی دریزه دان به خولی پینجهمی په رلهمان که هه ندیک له و پاساوانه ش یاسا و په پرهوی نیو خوی به رکاری خودی په رلهمانی کوردستان، له گه ل ئەوه شدا دادگا پشتی به دهستوری عیراق به ستوو و له سه روو ئەویشوه چارنامه و ریکه وتنه جیهانیه کان. ئەم ورده کاریه ش زیاتر وه ک دوورخستنه وه ی گومانی به ئامانج کرتنی هه ریمی کوردستان و کو ت و به ندکردنی لیک دهریته وه که له ناوهندی سیاسی و لای هه ندیک دهسته بزیریش له هه ریمی کوردستان بوچوونیک باوه.

برپاره که ی دادگای فیدرالی ستایشی زوری تیدایه بو ئازایی و ناوازیی ئەزموونی یه کهم هه لیزاردنی هه ریمی کوردستان له 1992، جگه له وهش به روونی جهختی له دهستوری بوونی قهواره ی هه ریمی کوردستان کردوو هتوه، له گه ل پیداکرکردن له وه ی که له چوارچووه ی سیستمی سیاسی عیراق که په رلهمانی و فیدرالی و دیموکراسییه، دهستوری فیدرال سایه و سییه ری به سه ر ناوه ند و هه ریمه کانی شه وه هیه. به م پییه ش وه ک ده قیکی پته، برپاره که ی دادگا نه فه سیکی نه یارانه و ناحه زانه ی دهره ق به هه ریمی کوردستان تیدا نییه و بگره موجامه له شی تیدایه. دهرکرت ئەمه ش بکرتیه دهره فتیک بو تیپه راندنی ناکوکیه کانی په یوه ست به یاسای هه لیزاردن و چونیته ته نجامدانی، هه روها بناخه ی بو نه ریتیک دهستوری نوئ له کوردستان و له سه رائسه ری عیراقیش داناوه که چیدیکه ته منه ی په رلهمانی هه لیزاردن و ریز له واده دهستوری و یاسایه کانی هه لیزاردن بگرن که ئەمه له به رزه وهندی ئەزموونی هه ریمی کوردستانه که پییشینه ی زوری له گه ل دریزکردنه وه ی واده ی په رلهمان دا هیه. هه ر به وه هوشه وه پاش تیپه ربوونی 31 سال به سه ر یه کهم هه لیزاردن دا، تازه له کو تایی خولی پینجهمی په رلهماندایه له کاتیکدا ده بوو ئیستا به ره و خولی هه شته م برهوشتایه.

هه رچه نده هه ولی زور دراوه که دهقی برپاره که ی دادگای فیدرالی پته ی و بن گرفت بیت، به لام جگه له لیکه وته یاسایه که ی، کاریگه رییه سیاسییه کانی و شیوازی به کاریه نانی جیکه ی مشتومر و هه لوه سه ته له سه ر کردنه؛ یه کهم جاره دادگایه کی فیدرالی له به غدا له باس و بابه تیکی ته واو ناو خویددا ببیته ناوبزیوان، ئەمه ش دهرکرت وه ها بوخوینرته وه که چیدی کوردستان به ته نیا چه قی بریار نییه سه باره ت چاره نووسی پرسه کانی خو، هه روها ده شیت ئەزموونی هاوشیه له که یس و پرسی دیکه دا له ماوه ی داهاتوودا دووباره ببیته وه. هه روها به هو ی ئەوه ی برپاره که هه نگاوه په رلهمانییه کانی پاش 6_11_2022 ی له هه ریمی کوردستان پووچه ل کردوو هتوه، ئیستا کوردستان به بن کو مسیون ماوه ته وه و بو دهر بازبوون له م بو شاییه یاسایه ی بو ی دروستبووه ده بیت به ناچار ی په نا بو کو مسیونی فیدرالی ببات، ئەمه ش هه ر جو ریک له زه بره که به ر دامه زراوه کانی هه ریمی کوردستان ده که ویت له ئاست هاوشیه کانیان له به غدا له کاتیکدا ئەزموونی هه لیزاردن له عیراق ده گه ریته وه بو 2005 و ماوه ی 13 سال له پاش ئەزموونی هه ریمی کوردستانه وه یه.

له سه ر ئاستی ده سه لاتی جیه جیکردنیش بریاری دادگا دهرگا ده کاته وه بو وروژاندنی پرسیار سه باره ت چاره نووسی ده سه لاتی جیه جیکردن (حکومه ت) که ئەویش شه رعیه تی له په رلهمان وه رگرتوو ه. له کوردستاندا ده ستور نییه تاوه کو چاره سه ره کانی بو شایی و پیناسه ی حکومه تی "کار به ریکه ر" یه کلایی بکاته وه. به لام له نزیکترین نموونه دا که نموونه ی به غدا یه، دادگای فیدرالی له رافه به کی ده ستوریدا (2022 /121) سه باره ت ماده ی (1/64)؛ هه لوه شان وه ی په رلهمانی به هو کار داناوه بو ئەوه ی حکومه ت ببیته "کار به ریکه ر". له م دوخه شدا ئەرکی حکومه ت ده بیته راپه راندنی کاروباری روژانه، به تاییه ت ئەوانه ی مۆرکی خزمه تگوزارییان هه یه، به بن ئەوه ی حکومه ت بتوانیت بریاری سیاسی و کاریگه ری جومگه بی وه ها بدات که لیکه وته ی ئاینده بی هه بیت، له چه شنی پیشتیازکردنی یاسا، قهرز کردن، دامه زراندنی پله بالکان، به خشین له پۆسته کان و ... هتد، ئەمه ش ره نگه کیشه بو پینگه ی هه ریمی کوردستان له ئاستی به غدا له ئیستادا دروست بکات و ئەگه ریشی هه یه په یوهندی هه ولیر و به غدا بخاته ژیر گوشاره وه.

ژماره به ک په رلهمانتاری "راسته وه ی" چوارچووه ی هاوئا هه نگی شیع ه دم و ده ست ئەوه یان وروژاند که حکومه تی هه ریمی کوردستان بووه ته کار به ریکه ر، به م پییه ش ده سه لاتی پیداکری و داواکاری و ریکه وتنی زوری له گه ل حکومه تی به غدا نه ماوه به تاییه ت له بواری به شه بودجه دا، ئەوانه شی له کیشه ناگه رین و له گه ل سه رکه وتنی ئەزموونی سوئانیدان، ره چاوی دوخی هه ریمی کوردستان ده که ن و برپاره که و لیکه وته کانی به بی دهنگی به رپنده که ن، به تاییه ت که ئیستا گفتوگوکانی بودجه گه یشتوو ته قوناخیکی ورد و هه ستیار و کردنه وه ی به ره یه کی دیکه ی مملانی و ناکوکی هه لئاگرن.

برپاره که ی دادگای فیدرالی له باره ی په رلهمانی کوردستان له دوخیکدایه که کو مە لیک کیشه ی دیکه له کوردستان و عیراقدا هه ن، دابه شبوونی نیو خوی به ره و قوولبوونه وه ی زیاتر رویشتوو ه، ره خنه و گازه نده ی دهره کی له سه ر کوردستان له هه لکشانه، هه ره شه ی ئیران له باره گای هیزه کوردستانییه ئوپوزیسیونه کان سه ری هه لداوه ته وه، دو سیه ی هه نارده کردنه وه ی نه وتی هه ریمی کوردستان له ریکه ی تورکیا تووشی گرپی زور بووه و چاره نووسه که ی ناروونه، ئەم بارودوخه ش دهره فتیکی سه باره ت ته وزیفکردنی خراپه بو برپاره که ی

دادگا که وهکو دهق کیشهی ئهوتۆی نییه و زیاتر جهختکردنهوهیه له کۆمهڵێک دهق و پرهنسیپی یاسایی سهبارهت وادهی ههلبژاردنهوه.